

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

©2019 КАРАСЬОВА Н. А.

УДК 339.564.2

JEL: Q17; B41

Карасьова Н. А. Методологічні особливості дослідження експортоорієнтованої діяльності

Питання розвитку експортного потенціалу аграрного сектора вимагають розробки певного дослідницького інструментарію, методології, яка дасть можливість на певному рівні абстрагування зрозуміти організаційні аспекти розвитку експортоорієнтованої діяльності та, як результат цього, забезпечити ефективну діяльність суб'єктів господарювання на всіх ієрархічних рівнях. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ і технології науково-дослідницького процесу щодо розвитку експортоорієнтованої діяльності в цілому і в аграрному секторі зокрема. У результаті обґрунтовано доцільність застосування системного підходу при виявленні проблем, особливостей і стратегічних пріоритетів розвитку експортоорієнтованої діяльності. Встановлені основні елементи матеріальної системи у сфері експортоорієнтованої діяльності, такі як ресурсний потенціал, інфраструктурне забезпечення та суб'єкти господарювання, які під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища впроваджують виробничу та збутову діяльність товарної продукції та послуг. Визначені аналітична, методична, прикладна та концептуальна площини дослідження експортоорієнтованої діяльності.

Ключові слова: методологія, експортоорієнтована діяльність, аграрний сектор.

DOI:

Рис.: 1. Бібл.: 20.

Карасьова Наталія Анатоліївна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв (вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна)

E-mail: karasyova.natasha@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8471-3870>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-7338-2018>

УДК 339.564.2

JEL: Q17; B41

UDC 339.564.2

JEL: Q17; B41

Карасева Н. А. Методологические особенности исследования экспортоориентированной деятельности

Вопросы развития экспортного потенциала аграрного сектора требуют разработки определенного исследовательского инструментария, методологии, которая позволит на определенном уровне абстрагирования понять организационные аспекты развития экспортоориентированной деятельности и, как результат этого, обеспечить эффективную деятельность субъектов хозяйствования на всех иерархических уровнях. Целью статьи является обоснование теоретико-методологических основ и технологии научно-исследовательского процесса по развитию экспортоориентированной деятельности в целом и в аграрном секторе в частности. В результате обоснована целесообразность применения системного подхода при выявлении проблем, особенностей и стратегических приоритетов развития экспортоориентированной деятельности. Установлены основные элементы материальной системы в сфере экспортоориентированной деятельности, такие как ресурсный потенциал, инфраструктурное обеспечение и субъекты хозяйствования, которые под воздействием факторов внешней и внутренней среды внедряют производственную и сбытовую деятельность товарной продукции и услуг. Определены аналитическая, методическая, прикладная и концептуальная плоскости исследования экспортоориентированной деятельности.

Ключевые слова: методология, экспортоориентированная деятельность, аграрный сектор.

Рис.: 1. Библ.: 20.

Карасева Наталья Анатольевна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры международных отношений, Киевский национальный университет культуры и искусств (ул. Евгения Коновальца, 36, Киев, 01601, Украина)

E-mail: karasyova.natasha@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8471-3870>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-7338-2018>

Karasyova N. A. The Methodological Features of Research on the Export-Oriented Activities

The issues of development of the export potential of agrarian sector require the development of a certain research instrument, a methodology, which at a certain level of abstraction will allow to understand the organizational aspects of development of the export-oriented activities and, as a result, ensure the efficient activities of economic entities at all hierarchical levels. The article is aimed at substantiating the theoretic-methodological foundations and the technology of scientific research process on development of the export-oriented activities in general and in the agrarian sector in particular. As a result, feasibility of application of a systemic approach is substantiated while identifying the problems, features and strategic priorities of development of the export-oriented activities. The main elements of the material system in the sphere of export-oriented activities are determined, such as resource potential, infrastructure provision and economic entities, which, under influence of external and internal factors, introduce the production and marketing activities in terms of commodity products and services. The analytical, methodical, applied and conceptual planes of research on the export-oriented activities are defined.

Keywords: methodology, export-oriented activities, agrarian sector.

Fig.: 1. Bibl.: 20.

Karasyova Nataliia A. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts (36 Yevhena Konovaltsia Str., Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: karasyova.natasha@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8471-3870>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-7338-2018>

В умовах активного залучення економіки країни до системи світового господарства та перманентного зростання глобального попиту на продовольчі товари одним із найважливіших трендів

розвитку вітчизняного аграрного сектора стає орієнтація на зовнішні ринки збуту продукції та використання широких можливостей у сфері формування експортного потенціалу. Стратегічно важливий

характер цієї проблеми пов'язаний з розширенням і якісним поліпшенням позицій України на міжнародних ринках.

Експортоорієнтована діяльність – це процес, який передбачає використання реального та латентного експортного потенціалу підприємства, галузі та країни для виробництва та реалізації конкурентоспроможної продукції на зовнішніх ринках. Дослідження та наукове обґрунтування розвитку такого складного процесу на основі торговельно-економічного та природно-біологічного потенціалу забезпечить реалізацію практичних організаційно-економічних перетворень інституційного середовища та створить умови інтеграції економіки у світове господарство на правах рівноправного та стратегічно важливого партнера, сприятиме забезпеченню значних валютних та інвестиційних надходжень до національної економіки та, в цілому, сприятиме вирішенню ряду соціально-економічних проблем в Україні.

До розробки методологічних основ досліджень розвитку експортного потенціалу, зовнішньої торгівлі та підвищення конкурентоспроможності галузі на світовому агропродовольчому ринку долучались такі вчені, як Б. Баласса [18], Дж. Вагнер [20], А. Гнидченко [2], М. Майклі [19], Т. Мельник [9], В. Нелеп [10], І. Пузанов [11] та ін. Аспектам формування та розвитку аграрного сектора в контексті регіональних інтеграційних перспектив приділили значну увагу Ю. Лупенко [16], С. Кваша [8], Т. Зінчук [3], М. Риженков [12], Яценко О. [17]. та інші.

Розвиток експорту в аграрному секторі традиційно розглядається в контексті концепцій порівняльних переваг і цілеспрямованої державної політики. Але, враховуючи трансформаційний характер зовнішнього та внутрішнього середовища, *метою* даної статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ та технології науково-дослідницького процесу щодо розвитку експортоорієнтованої діяльності в цілому та в аграрному секторі зокрема.

Для того, щоб глибоко і всебічно дослідити процес формування, функціонування та розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора в умовах світової економічної системи, з'ясувати його сутність, якісні характеристики, динаміку розвитку в усій різноманітності об'єктивної реальності, її закономірних і випадкових проявів, здатність ефективно і швидко реагувати на кардинальні зміни в нашому швидкоплинному сьогодишньому житті, необхідно розробити широку систему методів досліджень. Ця система в сукупності з іншими спеціальними засобами та прийомами пізнання тих або інших соціально-економічних явищ є складним утворенням, дослідницьким інструментарієм, методологією, яка дає можливість на певному рівні абстрагування зрозуміти організаційні аспекти розвитку експортоорієнтованої діяльності та, як результат цього, – забезпечи-

ти ефективну діяльність суб'єктів господарювання на всіх ієрархічних рівнях.

Дослідження експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора є наразі актуальним на основі системного підходу, який передбачає аналіз реальної дійсності на основі комбінації наукових, природних та економічних понять. Системний підхід в економіці – це методологічний напрям наукового дослідження, що полягає в комплексному вивченні об'єкта як єдиного цілого з позицій системного аналізу і синтезу. Під системним підходом розуміють напрям методології наукового пізнання та практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем, що орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, виявлення різноманітних типів зв'язків у ньому та зведення їх в єдину теоретичну систему [4]. Його зміст зводиться до комплексного та взаємозв'язаного розгляду й вирішення проблем, використовуючи при цьому всі необхідні наукові методи та прийоми, технічні засоби та організаційні заходи.

Саме поняття «система» має значну кількість тлумачень, як-от: комплекс елементів, що перебувають у взаємодії [7]; сукупність пов'язаних між собою і водночас різних і незалежних частин [13]; сукупність взаємодіючих елементів, властивості яких якісно відрізняються від суми властивостей цих елементів [14]; організований комплекс заходів досягнення цілі [4] тощо. Однак в усіх визначеннях незаперечним є критерій, що певна сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих між собою компонентів, які утворюють єдине ціле, володіє властивостями, що не притаманні його складовим, узятим окремо. У системному підході об'єкт пізнання представляється через певну множину елементів, взаємозв'язок яких обумовлює цілісні властивості цієї великої кількості. При цьому виявляється різноманіття причинно-наслідкових зв'язків і стосунків, що мають місце як усередині досліджуваної системи, так і в її взаємодії із зовнішнім оточенням. Властивості об'єкта як цілісної системи при цьому визначаються не механістично, як проста сума властивостей його елементів, а особливими системоутворюючими зв'язками елементів об'єкта. Це явище дістало назву «емерджентності» системи.

Властивістю економічної системи є наявність в ній єдиної внутрішньої мети, в якій знаходять відображення причинно-наслідкові зв'язки системи, що визначають напрями розвитку та забезпечують відносну стійкість її елементів і структури. Отже, системний підхід включає ще й принцип оптимального розвитку, тому мета економічної системи описується якісно або якісно та кількісно. Вивчаючи наш об'єкт дослідження як узгоджену, відкриту та динамічну систему, необхідно зазначити, що головною метою є формування та розвиток експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора в умовах глобалізації економіки та інтеграції національного господарства у світовий економічний простір.

Економічний розвиток може торкатися усіх стадій економічної діяльності, відображаючи основні взаємозв'язки та взаємозалежності суспільного виробництва. Таким чином, розвиток необхідно досліджувати як процес, який послідовно відбувається на всіх рівнях економічної системи. Не зважаючи на те, що розвиток є і результатом, і процесом економічної діяльності, його не можна розглядати лише крізь призму економічної сфери, адже він має функціональні зв'язки із політичною, соціальною, культурною та екологічною площинами та зумовлює тісні взаємодії між ними. Саме тому, на нашу думку, в дослідженнях, що спрямовані на розкриття закономірностей розвитку, доцільно застосовувати системний підхід, який дозволяє провести комплексний аналіз системи як певної цілісності.

Розвиток експортоорієнтованої діяльності – це складний процес, який передбачає такі зміни, внаслідок яких система переходить на якісно новий рівень. Невід'ємною умовою розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора України на сучасному етапі є також кількісне зростання експорту. Очевидно, що при невисокому рівні економічного розвитку та негативному сальдо торговельного балансу подолання деструктивних процесів є неможливим без розширення матеріального виробництва та кількісного нарощування обсягів експорту. У довгостроковій же перспективі залежність розвитку від кількісного зростання буде зменшуватися внаслідок збільшення можливостей перерозподілу суспільних благ, а рівень розвитку експортоорієнтованої діяльності визначатимуть якісні передумови. Виходячи з цього методологічну концепцію дослідження доповнено методичними підходом до оцінки рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності в аграрному секторі, сутність якого полягає у визначенні інтегрального індексу на основі якісних (обсяг експорту на одного зайнятого на аграрних підприємствах, забезпеченість експортоорієнтованого виробництва основними засобами та інвестиціями, частка високомаржинальних товарів в експорті) та кількісних (частка експорту у валовій продукції сільського господарства, обсяг експорту на душу населення, частка національного експорту в структурі світового) показників експортоорієнтованого агровиробництва, що також дозволяє здійснити порівняльну характеристику й оцінити рівень розвитку експортоорієнтованої діяльності суб'єктів господарювання в динаміці відносно інших країн [5].

Відповідно до еволюційного підходу будь-яка економічна система знаходиться в стані нерівноваги, а тому розвиток експортоорієнтованої діяльності передбачатиме якісні та кількісні зміни в структурі товарної продукції, складу та поведінки суб'єктів господарювання, інфраструктурні зрушення тощо. Особливою ознакою системи є її здатність до само-

організації, що забезпечує можливість прогресивних змін і процесів у своїх межах.

Окрім того, що економічна система розглядається в системному аналізі як сукупність пов'язаних і взаємодіючих елементів, вона і сама виступає частиною більш широкої системи суспільства в межах національного та наднаціонального простору. Саме тому виникає необхідність вивчення впливу глобалізаційних процесів на функціонування аграрного сектора та експортоорієнтованої діяльності шляхом моделювання взаємозв'язків динаміки індексів економічної глобалізації, валового виробництва та обсягів експорту сільськогосподарських товарів.

Дослідження експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора з позиції системного підходу є доцільним не тільки через можливість відображення об'єкта крізь призму множини, але й через змогу виокремлення його із середовища для визначення понять, принципів і закономірностей функціонування. Певний рівень абстрагування забезпечується конструктивним змістом системи та проявляється в аналізі входів, виходів, мети і функцій відповідної системи.

Загальна теорія систем спирається на два базові принципи: принцип системності та принцип ізоморфізму [6]. Перший з них відображає загальність погляду на об'єкти, явища і процеси світу як на систему з усіма властивими їй закономірностями [7]. Принцип ізоморфізму зазвичай розуміється як наявність однозначної (власне ізоморфізм) або часткової (гомоморфізм) відповідності структури однієї системи структурі іншій, що дозволяє моделювати ту або іншу систему за допомогою іншої, подібної до неї в тому або іншому відношенні [1]. Таким чином, метою застосування системного підходу є відшукування загальних принципів розвитку для різних елементів експортоорієнтованої діяльності на основі встановленого емпіричними дослідженнями ізоморфізму структури її елементів, а також їх функціонування та руху. Властивість ізоморфізму дозволяє в дослідженнях використовувати імітаційне моделювання, зокрема в економіці – це математичні та статистичні моделі. Вони здатні комплексно передавати найважливішу функцію економічної системи, яку можна виразити взаємозв'язком «ресурси – виробництво продукції – ефективність». На *рис. 1* наведено декомпозицію дослідження експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора на основі системного підходу.

При здійсненні системних досліджень доцільно розрізняти: 1) матеріальні системи та системи явищ, що відбуваються в них; 2) системи категорій, кількісних та якісних характеристик або показників, вживаних при вивченні матеріальних систем; 3) системи методів дослідження матеріальних систем, що припускають використання цих категорій і характеристик [14]. Матеріальна система – це сукупність матеріальних елементів, що має впорядковану структу-

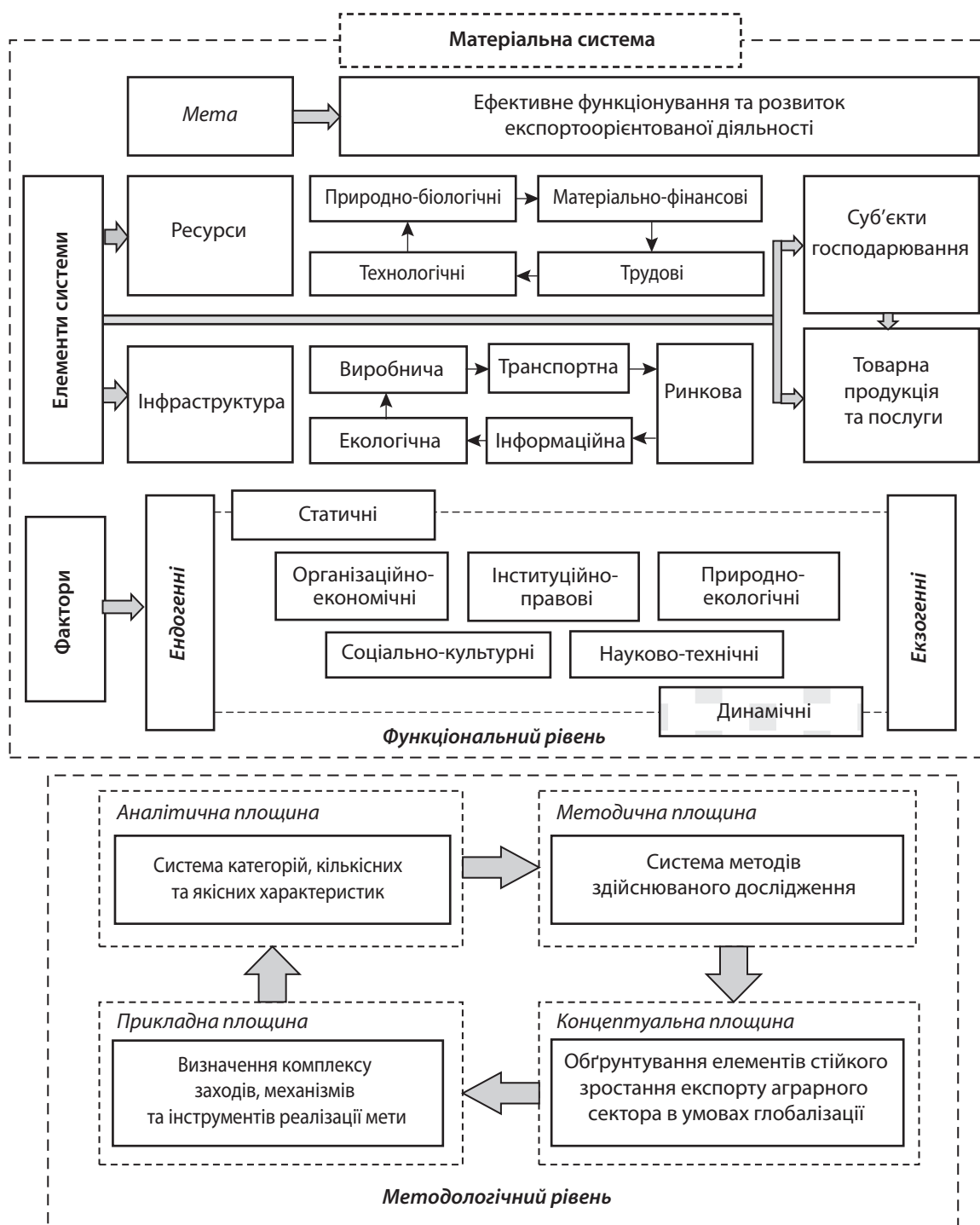

Рис. 1. Декомпозиція дослідження експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора на основі системного підходу

ру. Організованість цих елементів створює в системі нові якості. У сфері експортоорієнтованої діяльності до матеріальної системи, перш за все, необхідно віднести ресурсний потенціал, інфраструктурне забезпечення та суб'єктів господарювання аграрного сектора, які під впливом відносно статичних і динамічних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища впроваджують виробничу та збутову діяльність товарної продукції. Взаємодія й організованість елементів у такій матеріальній системі обумовлюватиме впорядкованість явищ, що в ній відбуватимуться.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговують фактори та передумови функціонування та розвитку експортоорієнтованої діяльності. Вони можуть мати ресурсну, ринкову та інституціональну природу походження, і в контексті глобалізаційних та інтегративних процесів їх доцільно виділяти на мікро- (підприємство), мезо- (галузь), макро- (країна) та глобальному (наднаціональний) рівнях. Їх комплексне дослідження повинно забезпечуватися структурно-функціональним методичним підходом з обов'язковим аналізом функцій взаємодіючих еле-

ментів. Структурно-функціональний підхід визначає системні ознаки, що зберігаються за об'єктами дослідження незалежно від характеру їхньої трансформації, тому його застосування є обґрунтованим і при дослідженні ресурсів, інфраструктури, суб'єктів господарювання та товарної продукції як системоутворюючих елементів.

Структура матеріальних систем, послідовність явищ, що відбуваються в них, описуються за допомогою впорядкованих категорій і впорядкованих кількісних характеристик. Вони формують теоретико-методологічну, емпіричну та концептуальну площину дослідження. У теоретико-методологічному контексті головним завданням є розкриття концепцій чинників міжнародної торгівлі, що визначають конкурентні позиції на світовому ринку, визначення інституціонально-правових та організаційно-економічних особливостей, детермінант формування і розвитку експортно-орієнтованої діяльності в їх діалектичному поєднанні на основі загальнонаукових методів: узагальнення, термінологічного аналізу, типізації та інтерпретації категорій і характеристик, що дозволить в подальшому сформувати систему вихідних теоретичних положень, або концептуальну основу дослідження.

Для забезпечення статичної та динамічної стійкості експортноорієнтованої діяльності в аграрному секторі потрібно не лише врахувати основні детермінанти розвитку, а й передбачити ефективне міжсекторальне узгодження стратегічного розвитку секторів: політичного, соціального, економічного й екологічного. Необхідно спиратися на результативний зв'язок усіх структурних елементів – як керівних, так і керованих, що забезпечить оптимальне виконання всіх процесів, а також оперативний зворотний зв'язок, який допоможе коректувати ці процеси. Розвиток експортноорієнтованої діяльності буде залежати від поєднання всіх груп ресурсів, оптимального їх використання та комбінації й орієнтації на інтеграцію з іншими системами.

На наш погляд, загальна концептуальна модель стійкого зростання експорту аграрного сектора в умовах глобалізації повинна реалізовуватися в умовах торговельно-економічного та природно-біологічного потенціалу сільського господарства країни та організаційно-економічних перетворень інституційного середовища на основі імплементації програм експортноорієнтованого розвитку та політики стимулювання відповідної діяльності, врахуванні територіальної диференціації, стійкого та багатофункціонального соціо-еколого-економічного розвитку сільського господарства та сільських територій, інвестиційно-інноваційній платформі, ефективності якої обумовлено єдністю відносно статичних (накопичений капітал, природно-кліматичні умови, робоча сила) та динамічних факторів (науково-технічний потенціал, кваліфікація працівників, рі-

вень кооперації та співробітництва, ефективність ділових моделей) формування конкурентних переваг у міжнародній торгівлі.

Багатовимірність економічних явищ і процесів вимагає адекватних методів їх пізнання. Сукупність різних методів пізнання (економічних, статистичних, математичних та ін.) з урахуванням принципів діалектичного матеріалізму і складає зміст методики економічних досліджень. Методика є конкретизацією методології, за якої остання трансформується в точні пізнавальні процедури та операції. У загальному розумінні методологія трактується як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці, або вчення про метод наукового пізнання і перетворення світу [15].

Ваналітичному розділі повинні розкриватися глобальні та макроекономічні тенденції агропродовольчого ринку; визначитися структура, товарна концентрація та географічна диверсифікація національних експортних потоків; рівень комплементарності торгівлі продукцією аграрного сектора України з окремими країнами; рівень розвитку експортноорієнтованої діяльності в аграрному секторі та інше. На даному етапі передбачається використання конкретно-економічних методів дослідження, таких як метод порівняльних (компаративних) переваг, табличне, графічне, аналітичне моделювання, а також кількісних статистичних методів. Аналітична частина дослідження, на нашу думку, дозволяє не лише оцінити експортний потенціал аграрного сектора економіки, але й передбачити виникнення певного соціального ефекту від розвитку експортноорієнтованої діяльності, який буде зумовлений інтенсифікацією великотоварного сільськогосподарського виробництва, формуванням бізнес-середовища в сільській місцевості, зростанням доходів та кваліфікації місцевого населення, та загальним розвитком сільських територій.

Важливим завданням у процесі вивчення динамічних систем є дослідження їх зовнішнього середовища, що містить в собі необхідні умови для існування та розвитку системи. Зовнішнє середовище складається із ряду природних, суспільних, інформаційних, економічних, виробничих та інших факторів, що впливають на систему та самі певною мірою перебувають під впливом цієї системи. Відносно зовнішнього середовища повинні бути встановлені характер, критерії та ступінь його впливу на виробничо-господарські відносини в аграрному секторі в цілому та експортноорієнтованої діяльності зокрема. Передусім це стосується глобалізаційних вимірів експортноорієнтованої діяльності, макроекономічних та інституціональних умов, в яких перебувають експортноорієнтовані виробники агропродовольчих товарів.

У даному контексті методологічну базу повинні доповнювати емпіричні спостереження та методи, що здатні заповнювати певні інформаційні прога-

лини та відсутність кількісних характеристик щодо конкретних явищ. Тому для оцінки бізнес-середовища суб'єктів експортоорієнтованої діяльності необхідно застосувати метод експертного опитування, який забезпечить отримання від фахівців-експертів інформації стосовно основних проблем розвитку експорту в аграрному секторі та дозволить розробити раціональні заходи підтримки та стимулювання виробництва конкурентоспроможної продукції.

ВИСНОВКИ

1. Процес виробництва та реалізація конкурентоспроможної продукції на світовому агропродовольчому ринку відбувається в рамках складної системи, що функціонує під впливом політичних, економічних, соціальних, демографічних, організаційно-правових, науково-технічних і природних факторів. Це зумовлює необхідність використання системного підходу при дослідженні його проблем, особливостей і стратегічних пріоритетів розвитку.

2. До матеріальної системи у сфері експортоорієнтованої діяльності необхідно відносити ресурсний потенціал, інфраструктурне забезпечення та суб'єктів господарювання аграрного сектора, які під впливом відносно статичних і динамічних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища впроваджують виробничу та збутову діяльність товарної продукції. Їх комплексне дослідження повинно забезпечуватися структурно-функціональним методичним підходом з обов'язковим аналізом функцій взаємодіючих елементів.

3. Методологічна площина, або технологія наукового дослідження розвитку експортоорієнтованої діяльності, полягає в застосуванні системи методів, категорій, якісних і кількісних параметрів для обґрунтування елементів стійкого зростання експорту аграрного сектора із зазначенням механізмів та інструментів реалізації цієї мети. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Афанасьев В. Г.** Моделирование как метод исследования социальных систем // Системные исследования : ежегодник. М. : Наука, 1982. 402 с.
2. **Гнидченко А. А.** Совершенствование методов оценки структуры и базы экспортного потенциала за счет диверсификации экспорта. *Журнал Новой экономической ассоциации*. 2014. № 1. С. 83–109.
3. **Зінчук Т. О.** Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна – ЄС. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 79–87.
4. **Энциклопедический словарь бизнесмена: менеджмент, маркетинг, информатика** / под общ. ред. М. И. Молдованова. Киев : Техника, 1993. 856 с.
5. **Карасьова Н. А.** Методологія дослідження рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектору. *Science of Europe*. 2016. No. 2. P. 18–21.
6. **Касты Дж.** Большие системы: связность, сложность, катастрофы. М. : Мир, 1982. 216 с.

7. **Кузьмин В. П.** Принцип системности в теории и методологии К. Маркса. М., 1986. 401 с.

8. **Кваша С. М.** Экспортный потенциал галузей АПК в умовах формування зони вільної торгівлі з ЄС. *Науковий вісник національного університету біоресурсів і природодокристування України*. 2012. № 169. С. 97–102.

9. **Мельник Т. М.** Экспортный потенциал Украины: методология оценки та анализ. *Міжнародна економічна політика*. 2008. № 1/2. С. 241–271.

10. **Нелеп В.** Оцінка экспортних можливостей агропродовольчого комплексу України. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 54–62.

11. **Пузанов І. І.** Світова практика реалізації стратегії стимулювання експорту. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 2. Т. 1. С. 29–38.

12. **Риженков М., Галько С., Мовчан В.** Вплив поглибленої та всеохоплюючої ЗВТ між ЄС та Україною на торгівлю сільськогосподарськими товарами. Консультативна робота APD/PP/01/2013. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/News/2013/PolPap_01-2013_DCFTA_ukr.pdf

13. **Светульников С. Г., Хан Т. В.** Логико-гносеологическая терминология в экономике (краткий словарь). СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2004. 125 с.

14. Системный анализ в экономике и организации производства / под общ. ред. С. А. Валуева, В. Н. Волковой. Л. : Политехника, 1991. 398 с.

15. **Философский словарь**. М. : Политиздат, 1968. 124 с.

16. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства : монографія / Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, Б. В. Духницький та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.

17. **Яценко О. М., Невзгляд Н. Г., Невзгляд А. Г.** Розвиток експортного потенціалу аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 3. С. 39–48.

18. **Balassa B.** Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage. *The Manchester School of Economic and Social Studies*. 1965. Vol. 33. P. 99–123.

19. **Michaelly M.** Exports and growth: an empirical investigation. *Journal of Development Economics*. 1977. Vol. 4. Issue 1. P. 49–53.

20. **Wagner J.** Exports and Productivity: A Survey of the Evidence from Firm-level Data. *The World Economy*. 2007. Vol. 30. Issue 1. P. 60–82.

REFERENCES

- Afanasev, V. G. "Modelirovaniye kak metod issledovaniya sotsialnykh sistem" [Modeling as a method of researching social systems]. In *Sistemnyye issledovaniya : ezhegodnik*. Moscow: Nauka, 1982.
- Balassa, B. "Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage". *The Manchester School of Economic and Social Studies*, vol. 33 (1965): 99-123.
- Энциклопедический словарь бизнесмена: менеджмент, маркетинг, информатика* [Encyclopedic dictionary of a businessman: management, marketing, computer science]. Kyiv: Tekhnika, 1993.
- Filosofskiy slovar* [Philosophical Dictionary]. Moscow: Politizdat, 1968.
- Gnidchenko, A. A. "Sovershenstvovaniye metodov otsenki struktury i bazy eksportnogo potentsiala za schet diver-

sifikatsii eksporta" [Improving the methods for assessing the structure and base of export potential through diversification of exports]. *Zhurnal Novoy ekonomicheskoy assotsiatsii*, no. 1 (2014): 83-109.

Karasyova, N. A. "Metodolohiia doslidzhennia rivnia rozvytku eksportoorientovanoi diialnosti aharnoho sektoru" [Methodology for researching the level of development of export-oriented activities of the agricultural sector]. *Science of Europe*, no. 2 (2016): 18-21.

Kasti, Dzh. *Bolshiye sistemy: svyaznost, slozhnost, katastrofy* [Large systems: connectivity, complexity, disasters]. Moscow: Mir, 1982.

Kuzmin, V. P. *Printsip sistemnosti v teorii i metodologii K. Marksa* [The principle of consistency in the theory and methodology of K. Marx]. Moscow, 1986.

Kvasha, S. M. "Eksportnyi potentsial haluzei APK v umovakh formuvannia zony vilnoi torhivli z YeS" [Export potential of agro-industrial complexes in the conditions of formation of free trade area with the EU]. *Naukovyi visnyk natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, no. 169 (2012): 97-102.

Lupenko, Yu. O. et al. *Formuvannia hlobalnoho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva* [Formation of global and regional markets for agricultural raw materials and food]. Kyiv: NNTs «IAE», 2015.

Melnyk, T. M. "Eksportnyi potentsial Ukrainy: metodolohiia otsinky ta analiz" [Ukraine's export potential: assessment methodology and analysis]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1/2 (2008): 241-271.

Michaelly, M. "Exports and growth: an empirical investigation". *Journal of Development Economics*, vol. 4, no. 1 (1977): 49-53.

Nelep, V. "Otsinka eksportnykh mozhlyvostei ahroprodovolchoho kompleksu Ukrainy" [Assessment of export opportu-

nities of the agro-food complex of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 5 (2011): 54-62.

Puzanov, I. I. "Svitova praktyka realizatsii stratehii stymuliuвання eksportu" [World practice of export promotion strategy implementation]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 1, no. 2 (2013): 29-38.

Ryzhenkov, M., Halko, S., and Movchan, V. "Vplyv pohlybleni ta vseokhopliuchoi ZVT mizh YeS ta Ukrainoiu na torhivliu silskohospodarskymy tovaramy" [Impact of an in-depth and inclusive FTA between the EU and Ukraine on agricultural trade]. Konsultatyvna robota APD/PP/01/2013. http://www.ier.com.ua/files/publications/News/2013/PolPap_01-2013_DCFTA_ukr.pdf

Sistemnyy analiz v ekonomike i organizatsii proizvodstva [System analysis in economics and organization of production]. Leningrad: Politekhnik, 1991.

Svetunkov, S. G., and Khan, T. V. *Logiko-gnoseologicheskaya terminologiya v ekonomike (kratkiy slovar)* [Logical and epistemological terminology in economics (short dictionary)]. St. Petersburg: Izd-vo SPbGUEF, 2004.

Wagner, J. "Exports and Productivity: A Survey of the Evidence from Firm-level Data". *The World Economy*, vol. 30, no. 1 (2007): 60-82.

Yatsenko, O. M., Nevzhiad, N. H., and Nevzhiad, A. H. "Rozvytok eksportnoho potentsialu aharnoho sektora ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii" [Development of export potential of agrarian sector of economy of Ukraine in the conditions of globalization]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 3 (2015): 39-48.

Zinchuk, T. O. "Problemy adaptatsii aharnoho sektora ekonomiky do umov Uhody pro zonu vilnoi torhivli Ukraina - YeS" [Problems of Adaptation of the Agricultural Sector to the Conditions of the Ukraine-EU Free Trade Agreement]. *Ekonomika APK*, no. 5 (2015): 79-87.